

Т. В. Березянюк,
к. е. н., доцент, головний консультант
відділу комплексних проблем державотворення,
Інститут законодавства Верховної Ради України

АКТУАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ РИНКОВОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена проблемі посилення державного впливу на напрями та характер розвитку корпоративного сектора на базі механізму поступового посилення впливовості за рахунок регуляторних функцій та міжрегіональних об'єднань з державною участю, комерційного та некомерційного партнерства, а також корпоративних інструментів консолідації та створення керуючих компаній.

The article is devoted illumination of directions of reformation of corporate sector by the realization of the corporate adjusting, that provides introduction of institute of corporate administration and methods of assistance their activity.

Ключові слова: корпоративний сектор, державне управління, професійний державний менеджмент.

Key words: corporative sector, adjusting, government administration, professional menegment.

Практична реалізація ідеї партнерства держави та корпоративного сектора, впровадження системи Глобального Договору можуть бути досягнуті в умовах активізації державної складової регульованого ринку. Ця ідея не нова, хоча вона ще не стала усвідомленою в національному суспільстві. Проте самий розвиток його практично створив платформу для її реалізації, яка на сьогоднішньому етапі потребує лише визнання невідворотності процесу та завершення його організаційного оформлення.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Використання Україною конкурентної моделі зростання визнана у світі неефективною. Наприклад, нобелівський лауреат Дж. Стігліца ще у 2004 році заявив, що "...головним гальмом є відсутність стратегічного бачення на найвищому рівні ...переважання існуючих тенденцій не приведе до економіки нової якості, а отже, і до оновлення країни загалом" [1]. Факторні переваги у вигляді дешевої робочої сили та можливість утримання цінних переваг за рахунок вхідного ресурсу вичерпали себе. До того ж використання інструменту конкурентоспроможності, крім орієнтації на клан експортерів, послідовних і старанно модельованих державою інвестицій у чинники стабільного економічного зростання, не призвела до очікуваних позитивних зрушень.

У свою чергу, переорієнтація на методіку економічного прориву має базуватися на послідовній ліквідації критичних для країни відставань в інституційно-регуляторному середовищі. А їх накопичилось чимало і, на жаль, процес цей не припинився. Але все одно технологія організації економічного прориву потребує активізації управлінської ролі держави.

Як визначає Інститут розвитку менеджменту в Лозанні, технологія економічного прориву базується на 4-х базових матрицях:

— ліквідація відставань (Радянський Союз витратив це на весь період свого існування), але в умовах маніпулятивності світового ринкового товариства завжди можуть бути використані наступні важелі утримання периферійного статусу;

— забезпечення реалізації знань в економіці. Хоча ця матриця має назву "Економіка знань", ми вважаємо переклад занадто абстрактним та умовним. Визначення цього кроку уособлює в собі поєднання випереджального технологічного оновлення, інноваційного розвитку та постійного зростання професіоналізму у виробничому та управлінському процесах;

— забезпечення стабільного розвитку і відповідальної конкурентоспроможності. Це означає впровадження інституціональних засад у державне управління у поєднанні з політичною стабільністю. Стабільний роз-

виток, у свою чергу, має єдине джерело забезпечення — активізація діяльності у корпоративному середовищі. Імператив стабільного розвитку суспільства як виклик традиційній організаційній культурі бізнесу призвів до появи напрямку корпоративної соціальної відповідальності, коли діяльність компаній оцінюється не за рівнем прибутку, а за ступенем позитивного впливу на суспільство. Саме так з'явилися принципи Глобального контракту;

— формування соціальної згуртованості й соціального капіталу. Як не сумно визнати, ні зовнішні, ні внутрішні чинники не сприяли реалізації цього напрямку. Не дала позитивного результату й ідея національної самоідентичності. Це свідчить про те, що корпоративний сектор обмежений у своєму якісному розвитку саме чинниками якості людського капіталу, його придатності для втілення та підтримки на довгострокову перспективу конструктивних ділових рішень та їх менеджментського забезпечення.

На наш погляд, проблема полягає у намаганні отримати швидкі результати у системі повного розбалансування. Кожен із цих етапів, аби забезпечити якісний стрибок суспільства в цілому, потребує багаторічної поступової праці у реалізації національної стратегії. Здійснити позитивні перетворення за короткий проміжок часу є можливим лише з позицій єдиного управлінського центру, яким є держава та державне управління.

І головне — категорично не можливо реалізувати жодну ідею на фоні відсутності професіонального бачення та професіональної реалізації.

Таким чином, ми приходимо до думки про необхідність формування державницьких засад ринкового розвитку суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ

Наше наукове дослідження ґрунтувалося на теоретичній основі зарубіжних (Р. Норт, А. Зінгалес, Дж. Гелбрейт, Дж. Кейнс, Р. Коуз, А. Бенуа [2], Р. Дай, Л. Абалкін, Е. Гайдар [3], А. Радигін [4], А. Мау, А. Фрейнкман, А. Худокормов, С. Авдешева) та вітчизняних науковців (В. Гесць [5], В. Євтушенко, М. Чечетов, В. Якушик, О. Кибенко [6], С. Рубан, Ю. Шемшученко, А. Маслій).

МЕТА СТАТТІ

Формування інституціональної концепції ідеї про партнерство держави та бізнесу на основі механізму посилення ролі державного управління в процесі реалізації стратегічних напрямів розвитку корпоративного сектора.

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ

Отримані у процесі дослідження висновки викладені в низці публікацій [7; 8], що дозволяє перейти до наступних узагальнень:

— ефективність бізнесу підтримується за рахунок підключення до державних фінансових, ресурсних, комунікативних потоків та за рахунок за-

безпечення сприяння у організаційних процедурах з отримання преференцій. Зміна політичних векторів повністю порушує можливість довгострокового розвитку, тому в найближчому майбутньому слід очікувати укріплення промислово-політичних союзів, що стане основою відкорекції економічного статусу України;

— еволюціонування національного корпоративного сектора проходить за типовою схемою поєднання маніпулятивності влади, набуття власності, законодавства, управління та ділового середовища. В головних секторах національної економіки ми можемо констатувати завершення процесу консолідації власності. Наступним завданням корпоративного сектора має стати розвиток альянсів у західному та північному напрямі — як засіб розширення впливу. Внаслідок відбуття цих процесів слід очікувати формального зниження абсолютних величин володіння в національних секторах за рахунок обміну на відповідні частки у інших національних просторах. Розвиток цього процесу є результатом потреб бізнесу у горизонтальному розширенні. В якості методологічного інструменту використовуються можливості корпоративного глобалізму, а технічного — злиття та створення альянсів.

Вважаємо, що перехід від маніпулятивності до менеджменту змін, що має стати політикою державного управління, має відбуватись згори вниз, з центру — на периферію, а процес зворотного зв'язку та залучення все ширших кіл у процес управління суспільним розвитком — на основі просування від місць до центру на основі свідомої підтримки демократичних засад на обох полюсах розвитку.

Основним реципієнтом та джерелом розвитку на базі використання технології менеджменту змін є корпоративний сектор, корпоративне управління та корпоративний менеджмент. Тому головна увага управлінського впливу державних інституцій має бути зосереджена на включенні корпоративного середовища в інституціональну архітектуру держави. Для цього потрібно впровадити декілька послідовних кроків:

1) посилити присутність держави в корпоративному секторі. Тут ми маємо наголосити, що присутність — це завжди контроль та забезпечення керуваності, що не обов'язково досягається за рахунок відновлення частки власності. На етапі 1 мають бути обрані декілька (відповідно до наявного ресурсного забезпечення та можливості контролювати собівартість та цінову політику в сегменті) товарних напрямів (не платити з галузями) на зовнішньому та внутрішньому ринках;

2) державна присутність може бути розширена або відновлена за допомогою використання можливостей холдингов та реструктуризації неповоротких природних монополій;

3) аби запобігти неправоті у процесі консолідації, доцільно використати інструмент консолідації активів у керуючих державних холдингових

центрах (передання прав управління без відчуження);

4) в якості проміжного засобу консолідації може бути використаний принцип міжрегіональних об'єднань;

5) відновлення працездатності корпоративного сектора під державним патронатом можливе на основі відновлення паралельної системи фінансування, а саме — відродження банківської системи державного типу. Тут широко може бути використаний викуп державою збанкрутілих фінансових установ, включаючи дрібні банківські установи. Мета цього кроку — відновлення мереж фінансових організацій альтернативного типу. На наш погляд, у фінансовому секторі доцільно створення державної корпорації з регулювання банківсько-кредитного ринку. Одним із напрямів діяльності цієї організації може стати реструктуризація кредитних установ, посилення їх фінансової спроможності за рахунок вливань державних коштів на законних засадах. Для керівництва цією Агенцією урядом має бути призначена Наглядова рада. Друге завдання 5-го етапу — створення надійних джерел наповнення бюджету (місцевого та Державного);

6) після виконання в товарному напрямі завдання міжрегіональної консолідації можна перейти до створення корпоративних структур по типу ВАТ (відкритих акціонерних товариств) із 100% державною власністю, що контролюватимуть (монополізуватимуть) конкурентну послугу (перевезення, транспортування) та інфраструктуру (утримання, сервіс, ремонт). Поряд із мегамонополістом для підвищення його мобільності та реактивності на ринку мають бути створені дочірні організації на новітніх принципах та моделях управління. Процес монополізації та розповсюдження пов'язаних структур має здійснюватись за планом реформування товарного напрямку з метою посилення інтегруючої ролі управлінської вертикалі за допомогою 100% дочірніх ВАТ;

7) держава може використати інструмент некомерційного партнерства для забезпечення контролю над представників держави з вирішальним правом голосу. На цьому етапі доцільним є укладення угод про партнерство із суспільно визначеними критеріями розвитку та досягнення. В рамках цих угод закріплюється право приватного сектора на збереження відповідної на момент консолідації частки власності без права розширення її за рахунок внесення державою мереж (комунальні, електро-, тепло- та водопостачання). Проведення емісії не допускає перегляду часток, а лише розширює межі набуття в управління. Упровадження такої системи дозволить контролювати процес допуску приватного капіталу до соціально значущих галузей та забезпечити нормалізацію розподілу капіталу в майбутніх дочірніх компаніях.

8) нарощування ваги компаній за участю держави в національній економіці та корпоративному секторі. Одним із ефективних інструментів реалізації цього завдання може стати нейтралізація та зменшення впливу інших акціонерів, обмеження їх самостійності, створення СП, участь у консорціумі, започаткування угод з розділу продукції, сфери реалізації, створення проектів із зарубіжними компаніями — залучення формальних інвесторів, ініціація чисельних угод зі злиття та поглинання. Головним завданням цього процесу є поновлення мажоритарного впливу держави у рентних монополіях.

Україна має можливості використати момент надресивності для створення керуючих компаній у найбільш постраждалих від кризи галузях та регіонах. В соціально значущих напрямках державі доцільно зберегти у власності 75% +1 акція в державних мережних компаніях та компанії — мережевому операторі, а також контрольний пакет у компанії, що контролює джерело створення прибутку або формування ресурсу. Тут також є можливості: в умовах, коли банківський сектор не є надійним, участь у приватних корпоративних структурах не приносить доходу, держава може зв'язати надлишок вільних коштів фізичних осіб та пересічних громадян за рахунок випуску цінних паперів із 100% гарантією, що підтверджена перестрахуванням у міжнародних структурах (не обов'язково типу "ГРАВЕ", це можуть бути спільні організації, що виникнуть як сателітні навколо нафтогазового консорціуму із РАО "Газпромом"). При цьому управляти цінними паперами має теж державна компанія.

Це практичний формат утілення ідеї про партнерство держави та бізнесу. Адже для бізнесу ведення справи в компаніях із державною гарантією та присутністю — це наявність держфінансування, гарантій для інвесторів, ліквідність, ІРО, пільги при отриманні ліцензій на експорт. Практично галузі монополістичного та соціально значущого типу (атомна енергетика, фармацевція) можуть ефективно розвиватись на ринкових засадах під контролем, наглядом та на основі регулюючого впливу держави.

Звичайно, головним залишиться питання, яким саме має бути державний контроль та державний регулюючий вплив. На наш погляд, позиція держави може бути задалегідь реалізована не тільки у затверджуваних державою правоустановчих документах, а і у завданнях збереження державного майна та капіталу, контролювати які покликаний Рахункова палата, ФДМУ та державні керівники на основі особистої відповідальності за погодження внутрішньокорпоративних рішень.

Перелічені кроки можна умовно назвати процесом формування цільової та мережевої структур інституціонального впливу на корпоративний сектор.

Суттєвою допомогою у впровадженні запропонованої системи відродження інституціональних засад у продуктивній економіці може стати

заплановане об'єднання мереж газотранспортування РАО "Газпром" та НАК "Нафтогаз". Вважаємо, що недовзі національне використання надр більш активно використовуватиме потенціал Сумсько-Полтавсько-Харківської нафтогазової плями, покладаючи оцінюється незалежними експертами на рівні Кувейту. В цьому аспекті вважаємо за важливе визначити вже на етапі створення корпоративної конструкції, що основним активом має стати не володіння покладами, а можливість отримання доступу до мережі транспортування та отримання дозволу на експорт (квоти та ліцензії). Контроль за національним гуртовим ринком газу та нафти має бути зосереджений у руках держави.

Однією із суттєвих переваг у створенні привабливості до реального економічного партнерства при головуванні державного управління має стати стратегія відновлення бюджетного донорства на легальних засадах.

Але технічний процес об'єднання державного та приватного пакетів акцій у холдинг під державним контролем в автоматичному режимі не забезпечує ефективного управління цим активом. Питання полягає також і тому, чи спроможне державне управління позитивно вплинути на діяльність холдингу. Маємо відразу визначити, що роль та функції державного впливу та управління будуть сильно відрізнятися в залежності від часу їх створення та специфіки галузі.

Треба наголосити, що наявних можливостей впливу державних органів управління може виявитись недостатньою при вирішенні питань з відчуження комунального та державного майна, розподілу дивідендів, дотримання фіскальної дисципліни, підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності, запобігання внутрішньому рейдерству та тінізації господарської діяльності, тому ми рекомендуємо посилити їх відповідними інституціональними рішеннями: впровадженням інституту "золотої акції" у холдингах, де присутність підприємств з державною часткою складає до 10% та інституту державних керуючих у холдингах де наявні підприємства з державною часткою у кількості більше 10%.

З метою запобігання майбутнім складностям з управління у рамках партнерств держава має піти на крок, що контролюватиме економічну результативність діяльності — посилення регуляторної політики. Головна мотивація цих дій уряду — попередження можливим маніпулятивним використанням технології спровокованих банкрутств, підвищення бюджетної та фіскальної дисципліни. Наголошуємо, що господарські рішення мають прийматись на основі висновків Рахункової палати.

У випадку реалізації запропонованої стратегії слід очікувати активізації діяльності держави у якості акціонера, що, наш погляд, сприятиме:

— удосконаленню норм корпоративного управління, від якого виграють акціонери, що не є мажоритарними;

— набуттю суспільних акцентів у діяльності корпоративних підприємств;

— посиленню ступеня легальності прибутку;

— запобіганню не тільки тінізації, а і втечі капіталу за межі національного економічного простору.

Майнова політика держави по відношенню до управління власним майном реалізуватиметься через створення державних корпорацій, завданням яких є стати ваговою складовою інститутів розвитку поряд, а згодом замінити, вільні економічні зони та інвестиційні фонди.

На користь державних корпорацій свідчить і можливість здійснювати оперативне реагування на проблеми декількох крупних об'єднань, замість тисяч унітарних та зазначених підприємств. У таких умовах значно легше здійснювати промислову політику, реструктуризацію, модернізацію окремих секторів, значно легше перерозподіляти природну ренту, надприбуток на користь реалізації соціальних та економічних завдань суспільства. Наприклад, в поточних умовах чинний уряд потребує рушень та інструментів для підтримки діяльності Пенсійного фонду. Вищезазначений інструмент реально може стати в нагоді для вирішення поточних завдань.

І, нарешті, останнє. Здійснення реального управління на державних засадах потребує створення інституту державних керівників. Це окрема ланка в державному управлінні, яка вироблятиме власних, а не запозичених у приватному секторі ефективних менеджерів, які, на жаль, не спроможні позбавитись від вічного конфлікту інтересів, як-то свідчить поточний період їх діяльності в державних інституціях. Формат державного керівника може стати "золотим парашутом" для певної вікової або професійної ланки управління, а також навпаки — методом побудови ефективної вертикальної кар'єри у державному апараті господарчих корпоративних менеджерів, а не службовців, чиновників, виконавців. Нарешті, інститут державних керівників — це інструмент забезпечення зв'язку політики та реальної економіки, який може бути ефективно використаний перед наступним електральноним циклом.

Впровадження інституту державних керівників потребує розробки важливих нормативів щодо порядку їх участі та поведіння в процесі проходження процедур із корпоративного управління та менеджменту, оscarження рішень — тобто розробки формалізованого інструментарію участі держави в корпоративних процедурах.

Особливої уваги потребує обґрунтування процедур участі державних керівників у процесі проходження корпоративних процедур. Наприклад, позиція управління має бути сформована зарані на основі протоколу Правління (Ради директорів). Головними об'єктами уваги тут мають бути пропозиції щодо висування кандидатів для обрання в органи управління, ревізійну та лічильну комісії, узгодження та деталізація порядку денного за-

гальних зборів. Інтереси держави в корпоративному секторі повинні відображати консолідовану позицію галузевого міністерства та відповідної агенції з управління ринком¹. При цьому директиви представникам держави мають затверджуватись на рівні уряду у відповідності до розробленого переліку завдань із галузевим відтинком.

Порядок затвердження представників держави доцільно узгоджувати на рівні уряду за представництвом ФДМУ та звітам Центральної агенції з управління риками. Формалізованим інструментарієм участі держави в процедурах корпоративного управління в акціонерних компаніях за її участю має стати комплект типових документів.

З огляду на зазначене, з метою забезпечення стабільності та попередження протиправних агресивних дій бізнесу, державне управління потребує актуалізації деяких специфічних корпоративних процедур: розробки кодексу злиття та поглинення, кодексу корпоративного управління, кодексу інвестора, кодексу корпоративного менеджменту, впровадження інституціональних засад державного контролю та управління розвитком корпоративного сектору в інтересах національного суспільства.

Література.

1. Полунев Ю. Технологія економічного прориву/ Круглий стіл. Міжнародний інститут менеджменту, 28.10.2006 — № 41.
2. Бенау А.де. Против либерализма: (к Четвертой политической теории)/ Ален де Бенау: [пер. с фр.]. — СПб.: Амфора, 2009. — 476 с.
3. Гайдар Е. Власть и собственность: Смуты и институты. Государство и эволюция. — СПб.: Норма, 2009. — 336 с.
4. Особенности формирования национальной модели корпоративного управления /Под. Ред. Ак. Радыгина А.Д. — М: Институт экономики переходного периода, 2003. — 164 с. — Электронный ресурс: www.iet.ru
5. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. — К.: НВЦ НБУВ, 2009. — 687 с.
6. Кибенко О., Пендак А., Сарбах О. Право товариств (company law): порівняльно-правовий аналіз acquis Europейського Союзу та законодавства України/ Упор. Г. Друзенко; за наук. ред. О. Кибенко. — К.: Видавнича організація "Юстініан", 2006. — 496 с.
7. Березянюк Т. Корпоративний глобалізм як напрямок міжнародної економічної конвергенції / Розвиток національного корпоративного сектора (інституціональний контекст): монографія. Ч.1 — К.: ТОВ "ДКС — центр", 2010. — 228 с.
8. Березянюк Т. Майнові відносини в трансформаційній економіці України // Законодавча регламентація захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина: Збірник матеріалів наук.-практ.семинару 14.05.2008 р. — Чернігів, 2008. — С. 23—26.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2010 р.